

УДК 343.148

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Олег КРАВЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу,
Хмельницького університету управління та права,
заступник директора центру – завідувач відділу криміналістичних досліджень
Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

SUMMARY

The article reveals the main issues of interaction of the Expert Service of Ukraine and law-enforcement authorities. Based on the comparative analysis and scientific views of scholars in the fields of criminal procedure, criminalistics and forensics the interpretation of the term of “interaction” is analyzed. The article outlines the current problems of interaction between law enforcement authorities in the form of expertise appointment to establish the objective truth in criminal proceedings. The interaction of individual law enforcement authorities is reviewed, which provides efficiency in the crime control, using technical and forensic tools and expert forensic research methods. The article reveals some forms of cooperation in the use of special skills and knowledge. The author’s own conclusions from the interaction of the Expert Service of Ukraine with executive authorities are made in the paper.

Key words: interaction, expertise, the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, forms of interaction, public authorities, joint activity.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто актуальні питання взаємодії Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами. На основі порівняльного аналізу та наукових поглядів учених у галузях кримінального процесу, криміналістики й судової експертизи проаналізовано розуміння поняття «взаємодія» та наведено власне тлумачення терміна. Визначено сучасні проблеми взаємодії правоохоронних органів у формі призначення експертиз для встановлення об’єктивної істини в кримінальному провадженні. Розглянуто взаємодію окремих правоохоронних органів, яка забезпечує результативність боротьби зі злочинністю при досить широкому використанні техніко-криміналістичних засобів і експертно-криміналістичних методів досліджень. Розкрито окремі форми взаємодії у використанні спеціальних знань і сформульовано конкретні власні висновки з питання взаємодії Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з органами державної виконавчої влади.

Ключові слова: взаємодія, експертиза, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України, форми взаємодії, органи державної влади, спільна діяльність.

Постановка проблеми. Сьогодні перед фахівцями кримінальної процесуальної діяльності стоять завдання щодо виконання пріоритетів, визначених керівництвом держави. Виконання завдань сьогодення не можливе без належної взаємодії всіх правоохоронних органів, у тому числі з Експертною службою Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України.

При цьому звернемо увагу на те, що особливо важливу роль серед системи виконавчої влади, на яку покладено захист прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи, зокрема органи внутрішніх справ, взаємодія між якими є на практиці тісною, а теоретично – потребує додаткового аналізу. Окрім того, нині проведено велику роботу щодо процесу реформувань, реорганізацій та удосконалень як нормативно-правових актів, так і структури держави, у тому числі державних органів, Експертної служби МВС України, а це, відповідно, потребує ґрунтового наукового переосмислення.

Актуальність теми. Актуальними залишаються аспекти взаємодії суб’єктів органів державної влади щодо протидії вчиненню злочинів у тісному взаємозв’язку з Експертною службою МВС України, оскільки така діяльність посідає чільне місце серед профілактичних і розшукових заходів у протидії злочинності в Україні.

Одразу зазначимо, що питання проведення судових експертиз на підставі договорів не є предметом нашого дослідження щодо взаємодії Експертної служби МВС України з іншими органами державної влади, а є предметом подальших наукових досліджень.

Аналіз наукових джерел і досліджень свідчить про те, що питання взаємодії між органами державної влади, а особливо тими, діяльність яких пов’язана з окремими аспектами забезпечення громадської та національної безпеки, усе більше цікавить учених. Ці питання розглядали в наукових дослідженнях Ю.П. Аленіна, Л.Ю. Ароцкера, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, Р.С. Белкіна, В.В. Бірюкова, П.Д. Біленчука, Т.В. Варфоломеевої, В.К. Весельського, О.О. Волобуєвої, А.І. Вінберга, В.В. Голубєва, В.В. Гевко, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, В.Я. Горбачевського, В.А. Журавля, В.С. Зеленецького, А.В. Іщенко, О.А. Кириченка, Н.І. Клименко, І.І. Когутича, В.О. Коновалової, В.В. Ковальова, І.І. Котюка, В.С. Кузьмічова, І.П. Красюка, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук’янчикова, О.М. Моїсєєва, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, С.М. Потапова, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегая, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, І.Я. Фрідмана, П.В. Цимбала, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітька та інших учених.

Метою статті є наукове обґрунтоване з’ясування теоретичних і практичних аспектів взаємодії Експертної служби МВС України з органами виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових дослідженнях знаходимо такі підходи до визначення поняття взаємодії між правоохоронними органами України.

Так, згідно з В.В. Ковальовим, взаємодія слідчого з працівниками Експертної служби МВС України – це заснована на нормах закону та підзаконних нормативних актів

сумісна діяльність (курсив наш – О. К.) непідпорядкованих організаційно суб'єктів із відмінною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом місцем, засобами й методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що зумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам, установлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону [1, с. 24].

Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, котра скоїла злочин, згідно з О.О. Волобуєвою, – це така взаємодія, що ґрунтується на законі, спільна, узгоджена діяльність (курсив наш – О. К.) слідчого та фахівців, у процесі якої фахівці, застосовуючи свої спеціальні знання й навички, доцільно використовуючи засоби та методи своєї діяльності, сприяють слідчому у виявленні, фіксації й дослідженні джерел доказової інформації, для швидкого розкриття і якісного розслідування злочину загалом і встановлення особи, котра скоїла злочин, зокрема [2, с. 98–99].

Взаємодію правоохоронних органів при розкритті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, В.А. Онисьєв тлумачить як взаємодію не лише між правоохоронними органами (у вузькому розумінні), а й між правоохоронними, фінансовими, контролюючими та громадськими інституціями (взаємодія в широкому розумінні). Звужене трактування взаємодії при розслідуванні цього злочину не сприятиме ефективному здійсненню боротьби з ним. Зважаючи на транснаціональний характер легалізації злочинно здобутих доходів, взаємодію необхідно здійснювати як на національному, так і на міждержавному та міжнародному рівнях [3, с. 189].

Під взаємодією потрібно розуміти засновану на нормативних актах спільно плановану, узгоджену діяльність (курсив наш – О. К.) слідчого зі співробітниками оперативних та експертно-криміналістичних служб ОВС, що базується на принципах і знаннях один одного та здійснюється з метою успішного розкриття, розслідування й запобігання злочинам [4, с. 253].

Аналіз різних точок зору, згідно з В.В. Корольчук, на питання форм взаємодії показав, що їх можна об'єднати в три групи. Перша група – взаємодія здійснюється в двох основних формах: 1) узгодження планованих заходів; 2) спільна розробка й виконання намічених заходів. Друга група – різноманітні організаційні форми взаємодії. Вона може реалізовуватися в багатьох формах, насамперед у таких, як спільне планування, обмін інформацією, установлення особистого контакту між керівниками й організаціями такої взаємодії тощо. Третя група – різноманітні організаційні форми взаємодії й класифікація їх залежно від рівня розв'язуваних завдань на організаційному й тактичному рівнях.

Виходячи із цієї класифікаційної ознаки, автор окремо визначає такі загальноорганізаційні форми взаємодії: а) взаємна усна й письмова інформація про підготовлювані та вчинені злочини, про підозрюваних у них осіб, про прикмети злочинців, про цінності, транспортні засоби тощо; б) спільний аналіз і вивчення діяльності міськрайорганів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів; в) спільне планування щодо розкриття злочинів; г) узагальнення й поширення позитивного досвіду щодо їх взаємодії; д) спільна підготовка й проведення службових, тематичних нарад і семінарів із питань удосконалення їхньої діяльності в розкритті злочинів; е) проведення занять у системі службової підготовки особового складу кожної служби з питань удосконалення взаємодії при розкритті злочинів [5, с. 69–70].

Погоджуючись із позицією авторів, зазначимо, що організація оптимальної взаємодії в діяльності правоохоронних органів стосовно розкриття злочинів значною мірою

залежить від правильного тлумачення терміна «взаємодія». Отже, щодо взаємодії Експертної служби МВС України з іншими органами державної влади необхідно встановити семантику поняття «взаємодія».

Так, згідно з Тлумачним словником сучасної української мови, «взаємодія» – це взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [6, с. 125].

Згідно зі словника В.І. Даля, «взаимничать» – чимось чи в чомусь, із кимось зберігати спільність, рівні взаємні дії та відносини [7, с. 193].

Філософія розглядає «взаємодію» як категорію, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміну стану, а також породження одного об'єкта іншими [8, с. 81].

У теорії кримінального процесу та криміналістики поняття «взаємодія» варто розуміти як спільну погоджену діяльність щодо мети, місця й часу [9, с. 13].

Сам термін «взаємодія», на думку В.К. Весельського, означає взаємозв'язок, спільні дії. При взаємодії можлива окрема кооперація функцій (виконання працівником дізнання за дорученням слідчого слідчих дій, участь слідчого в розшукових діях гласного характеру тощо). Шляхом координації та взаємодії в розслідуванні здійснюється взаємозв'язок працівників різних підрозділів органу чи самостійних організацій, які підпорядковуються різним відомствам [10, с. 41].

Отже, визначимось, що взаємодія Експертної служби МВС України з виконавчими органами державної влади – це спільні відносини між Експертною службою МВС та органами виконавчої влади, а враховуючи те, що ці відносини врегульовані принципом «заборонено все, що прямо не передбачено законом», то це спільні правові відносини (відносини, що врегульовані нормами права).

Аналіз чинного законодавства і практики його застосування дають змогу стверджувати про те, що Експертна служба МВС України при виконанні своїх функцій взаємодіє з:

1. Слідчими підрозділами Національної поліції України, органами прокуратури, судами всіх рівнів, Службою безпеки України, Антикорупційним комітетом України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органами Державної прикордонної служби України й іншими органами виконавчої влади України.

2. Фізичними та юридичними особами, які звертаються з відповідними заявами щодо проведення тих чи інших видів експертиз і досліджень на договірних засадах.

3. Використовується міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи.

На нашу думку, організація взаємодії всередині всіх названих вище органів залежить від рівня взаємодії: а) «орган – орган»; б) «орган – співробітник»; в) «співробітник – співробітник»; г) «державна – державна».

Це твердження базується на п. 4 Положення про Експертну службу МВС України, затвердженого Наказом МВС України від 03.11.2015 № 1343. Так, у ньому знаходимо, що Експертна служба МВС, відповідно до покладених на неї, завдань виконує таке:

1) здійснює організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності, у тому числі розробляє методики проведення судових експертиз, стандарти, технічні регламенти, державні класифікатори, методичні рекомендації, довідкові посібники, програмні продукти;

2) проводить судову експертизу в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних і господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечує в установленому поряд-

ку участь спеціалістів Експертної служби МВС у слідчих (розшукових) діях;

3) проводить експертні дослідження на договірних засадах із питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу»;

4) проводить оцінку майна, майнових прав і здійснює професійну оцінку діяльність у межах повноважень, визначених законодавством України;

5) виконує інші роботи й надає платні послуги відповідно до законодавства України;

6) веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС, передає в установленому порядку інформацію до державного Реєстру атестованих судових експертів;

7) організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії МВС із проведення атестації, присвоєння особам і позбавлення осіб кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судового експерта, а також роботу з надання та позбавлення права участі як спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій, надання, позбавлення й підтвердження права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт і видає відповідні свідоцтва;

8) здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, обробку персональних даних, складає статистичну звітність, забезпечує режим доступу до інформації;

9) забезпечує функціонування обліку зняряд кримінальних правопорушень та інших об'єктів;

10) здійснює наукову й науково-технічну діяльність у галузі судової експертизи;

11) проводить сертифікаційні та інші види випробувань, а також оцінку відповідності продукції, процесів і послуг;

12) розробляє та вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства й нормативно-правової бази;

13) здійснює виявлення, експертний огляд, розрядження, транспортування і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;

14) організовує розгляд звернень громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян» з питань, що належать до її компетенції;

15) взаємодіє з вітчизняними й іноземними підприємствами, установами та організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції;

16) організовує й бере участь у проведенні семінарів, «круглих столів», форумів, інших заходів;

17) здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України [11].

Окрім того, у п. 11 указанного Положення зазначено, що до Експертної служби МВС можуть бути відряджені поліцейські відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [11].

Що ж до міжнародного співробітництва, то ч. 1 ст. 22 Закону України «Про судову експертизу» встановила, що в разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою [12].

У ч. 1 ст. 23 Закону України «Про судову експертизу» знаходимо, що керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, котра призначила судову експертизу, включати до складу експертних

комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України [12].

Ст. 24 Закону України «Про судову експертизу» визначила, що державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом установлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертів, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями, здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики [12].

У світлі змін до чинного законодавства України щодо створення відносно нових органів виконавчої влади (Національної поліції України, Антикорупційного комітету, Національного бюро розслідувань), завданнями яких є розслідування тих чи інших кримінальних правопорушень, важливу роль відіграватиме саме питання взаємодії, яка в себе включатиме методи взаємодії:

– проведення спільних занять для працівників слідчих підрозділів щодо актуальних питань призначення та проведення судових експертиз, їх видів, які на сьогодні проводяться в науково-дослідних центрах Експертної служби МВС України;

– доведення новітніх можливостей у судово-експертній діяльності, вивчення процесуально грамотного застосування криміналістичної техніки при проведенні слідчих (розшукових) дій;

– запозичення позитивного закордонного досвіду тощо.

При цьому, якщо ми ведемо мову про взаємодію Експертної служби МВС України з органами виконавчої влади нашої держави, у будь-якому випадку необхідно звернути увагу на зовнішнє вираження такої взаємодії – її форму.

До найбільш розповсюджених форм взаємодії належать такі:

1) спільна участь у провадженні слідчих (розшукових) дій;

2) складання єдиного узгодженого плану;

3) провадження слідчих (розшукових) заходів за дорученням слідчого;

4) спільне обговорення результатів проведених заходів, у тому числі профілактичних;

5) співробітництво при призначенні експертиз і досліджень, консультації з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів;

6) оперативний супровід розслідування злочину (так, на сьогодні щодо проведення слідчих (розшукових) дій слідчий дає відповідні завдання оперативним службам, відповідно до яких вони здійснюють ті чи інші оперативні заходи, згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

7) спільна робота в складі слідчо-оперативної групи (відповідно до випадків, передбачених Інструкцією, затвердженою Наказом МВС України від 06.11.2015 № 1339);

8) спільне використання науково-технічних засобів і криміналістичних обліків.

Окрім того, необхідно відокремити також взаємодію, що пов'язана з обміном досвіду та інформацією поза межами кримінальних, цивільних, адміністративних і господарських проваджень, проваджень у справах адміністративного судочинства. Це, зокрема, проведення спільних нарад і семінарів, круглих столів, інший обмін досвідом.

Якщо враховувати те, що Експертна служба МВС України переважно спрямована на діяльність, пов'язану із забезпеченням завдань кримінального судочинства, то діяльність щодо взаємодії, яка стосується характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінального правопору-

шення, у якій можуть виявлятися усі визначені вище нами форми взаємодії, ділиться на взаємодію, яка може бути епізодичною і тривалою. Залежно від форми, взаємодії може бути як у процесуальному полі (правовому), так і в непроцесуальному (організаційному).

Процесуальні форми взаємодії є тим видом кримінальних процесуальних відносин, які регламентовані чинним законодавством.

Непроцесуальні форми взаємодії різноманітніші й належать до ширшого кола учасників.

Висновки. Ураховуючи зазначене, унаслідок розкриття положень щодо взаємодії Експертної служби МВС України з правоохоронними органами доходимо висновків про наявність ознак, які характеризують таку взаємодію:

1. Передбачена нормами чинного процесуального законодавства (щодо проведення різних видів експертиз і досліджень), а також адміністративного законодавства (щодо організаційних форм взаємодії).

2. Суб'єктами взаємодії, з одного боку, є Експертна служба МВС України, а також органи виконавчої влади України та зарубіжних країн, з іншого боку.

3. Предметом взаємодії можуть бути як різні види експертиз, так і обмін досвідом, підведення підсумків, спільне планування в розкритті кримінальних правопорушень, упровадження нових технологій і позитивного досвіду, взаємна усна й письмова інформація тощо.

4. Змістом такої взаємодії є передбачений чинним законодавством, яке регулює судово-експертну діяльність, комплекс прав та обов'язків Експертної служби МВС України, що регулює питання проведення спільної планованої й узгодженої діяльності з органами виконавчої влади.

5. Взаємодія має засновуватись на засадах відповідальності сторін, активного використання методик, наукових і технічних досягнень, оптимального використання наявних можливостей, дотримання засад усіх видів проваджень (судочинства), забезпечення виконання та контролю за результативністю. При цьому зазначена діяльність не позбавлена обов'язку застосування засад, що визначені як основоположні до функціонування Експертної служби, а також проведення експертних досліджень.

Отже, взаємодія Експертної служби МВС України з органами виконавчої влади є важливим напрямом у виявленні, розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень.

Практика взаємодії працівників Експертної служби МВС України з названими органами виконавчої влади потребує оптимізації в таких напрямках:

1. Визначення пріоритетних напрямів роботи щодо проведення тих чи інших видів експертиз і досліджень (письмове повідомлення про першочергове виконання експертиз за тими матеріалами кримінальних проваджень, які є перспективними для розкриття).

2. Уведення в дію куцових лабораторних центрів у великих і віддалених містах (не тільки в обласних НДЕКЦ МВС України) з можливістю проведення певних (нескладних) видів експертиз. Це надасть можливість слідчим органам скоротити досудове розслідування, отримувати консультативну допомогу на стадії винесення постанов про призначення експертиз.

3. Участь у проведенні спільних занять, семінарів, наукових конференцій, заходів тощо.

4. За ініціативи слідчих підрозділів упроваджувати нові напрями судових експертиз, у проведенні яких є доцільність за матеріалами кримінальних проваджень.

У наступних дослідженнях планується розглянути конкретні форми взаємодії з кожним органом виконавчої влади.

Список використаної літератури:

1. Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Ковальов ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2007. – 227 с.

2. Волобуєва О.О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.О. Волобуєва ; Донецький юридичний ін-т Луганського держ. ун-ту внутрішніх справ. – Донецьк, 2006. – 241 с.

3. Онисьєв В.А. Взаємодія правоохоронних органів у розкритті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.А. Онисьєв ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 261 с.

4. Бурнашев Н.А. Взаимодействие в ходе расследования преступлений / Н.А. Бурнашев // Криминалистика : [учебник для вузов МВД России]. – Волгоград, 1994. – Т. 2. – 1994. – 228 с.

5. Корольчук В.В. Проблеми взаємодії суб'єктів, які протидіють злочинам, пов'язаним з податком на додану вартість / В.В. Корольчук // Взаємодія слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС у ході дослідчої перевірки: проблемні питання : матеріали наук.-практ. семінару, 23 груд. 2011 р., м. Київ / МВС, НАВС, ННІПСК. – К., 2012. – 220 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

7. Толковый Словарь Живаго Великорусского Языка – Владимира Даля 2-е, «исправленное и значительно умноженное по рукописи автора» «издание книгопродавца-типографа М.О. Вольфа», Спб. Т. 1. – М., 1880. – 814 с.

8. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

9. Гевко В.В. Використання непроцесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.В. Гевко. – К., 1996. – 21 с.

10. Весельський В.К. Організаційні основи розслідування злочинів / В.К. Весельський // Взаємодія слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС у ході дослідчої перевірки: проблемні питання : матеріали наук.-практ. семінару (23 груд. 2011 р.) / М-во внутр. справ, Нац. акад. внутр. справ, Навч.-наук. ін-т підгот. слідчих і криміналістів. – К., 2012. – С. 40–43.

11. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

12. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/>.